

Keresztnévadás és identitás

Egy kárpátaljai település keresztnévadási szokásai

Tanulmányomban egy kárpátaljai magyar község keresztnévadási szokásait vizsgálom meg, külön figyelmet fordítva a névadásnak az identitástudat kialakulásában betöltött szerepére. A település az ungvári járási Nagydobrony, mely Kárpátalja legnagyobb magyarlakta községe. Árpád-kori település, írott források először a XIII. század közepén említik a falu nevét, ám archeológiai leletek utalnak rá, hogy a helység már korábban lakott volt.

A neveket az egyházi anyakönyv és a községi gazdakönyv nyilvántartásából vettem, amelyeket két időintervallumban vizsgáltam meg. Az 1998 és 2008 közötti időszakot hasonlítottam össze a 43 évvel korábbival, az 1948 és 1955 közötti időszakokkal. A második korszakban csak hét évet vizsgálok folyamatában, mivelhogy 56-tól 80-ig hiányoznak az adatok.

A két korszak összehasonlításakor nagy eltérés mutatkozik. Az 1948 és 1955 között született lányok 29 különféle néven osztoznak, amit 349 személy kapott, míg a második korszakban a szülők 122-féle nevet választottak az újszülött leányaiknak, amelyen 347 személy osztozott. A fiúk esetében is hasonlóak az adatok az első vizsgált korszakban. Az 50-es években a szülők fiúgyermeküknek 28-féle nevet választottak, amit 326 fiúgyermek kapott, a második korszakban viszont 64-féle nevet kapott születőtől a 310 újszülött.

A női nevek előfordulási gyakorisága:

1948–1955			1998–2008	
S/sz.	Keresztnévek	száma	Keresztnévek	száma
1.	Erzsébet	96	Boglárka	13
2.	Jolán	57	Viktória	12
4.	Mária	45	Bianka	9
3.	Borbála	37	Barbara	8
6.	Gizella	26	Orsolya	8
5.	Margit	25	Dorina	7
7.	Ilona	11	Bettina	7
8.	Katalin	8	Evelin	6
9.	Irén	7	Gabriella	6
10.	Piroska	5	Krisztina	6

A férfinevek előfordulási gyakorisága:

1948–1955			1998–2008	
S/sz.	Keresztnevek	száma	Keresztnevek	száma
1.	János	48	Sándor	22
2.	Sándor	47	László	20
4.	Ferenc	41	Szabolcs	16
3.	Kálmán	34	Dániel	15
6.	Béla	25	Krisztián	14
5.	József	22	Ferenc	12
7.	Zoltán	21	János	12
8.	László	17	István	12
9.	András	16	Levente	12
10.	István	8	Ákos	10

A névgyakoriság tájékoztat a kor névválasztási szokásairól és a névdivatról, a divat mögött a gondolkodásmód, az értékrend, az emberi lélek világa rajzolódik ki. „A névdivat nem egyéb, mint a nevekhez való általában tömeges méretűvé váló, társadalmi indítékú azonos vagy hasonló viszonyulás, attitűd” (Kiss 2002: 280).

Az 1948–1955 közötti időszak leggyakoribb női nevei: *Erzsébet, Jolán, Mária, Borbála, Gizella, Margit, Ilona, Katalin, Irén, Piroška*. Az 1998–2008 közötti időszak leggyakoribb női nevei: *Boglárka, Viktória, Bianka, Barbara, Orsolya, Dorina, Bettina, Evelin, Gabriella, Krisztina*. Az első időszak leggyakoribb férfinevei: *János, Sándor, Ferenc, Kálmán, Béla, József, Zoltán, András, István*. Az utóbbi tíz év leggyakoribb férfinevei: *Sándor, László, Szabolcs, Dániel, Krisztián, Ferenc, János, István, Levente, Ákos*.

A keresztnévadás alakulását, változását az egyéni névzítés határozza meg. Az 50-es években a szülők hagyományosabb, megszokott neveket adtak gyermekeiknek. Napjainkban egyre gyakoribbak, mind a férfi, mind a női nevek körében, az idegen eredetű, a magyar névrendszerben szokatlan nevek. Gyakoriak az angol, amerikai (*Vanessza, Dzszenifer, Kitti, Krisztofer*), az olasz (*Bianka, Amine*), a német (*Márk, Richárd, Roland*) és egyéb idegen eredetű nevek (*Szidónia, Alexa, Leó*). A férfinevekre inkább jellemző a hagyományörzés, mint a női nevekre. A leggyakoribb férfinevek között a második korszakban több olyan hagyományos név is jelen van, ami az első időszakban szintén, pl. *Sándor, János, László, Ferenc*. Ugyanakkor előfordulnak tipikusan magyar utónevet is, amelyek újabban kerültek a névanyagba, mint a *Botond, Levente, Máté*.

A második korszak leggyakoribb női nevei között nem találtam olyat, ami az első időszakban is jelen lett volna. A női nevek közé több új név kerül, mint a férfinevek közé. A lista elején mégis hagyományos magyar név áll (*Boglárka*). A szülők, kis számban ugyan, de szívesen választanak gyermekeiknek magyar neveket is (*Csenge, Réka, Virág*). Ma sokkal gyakoribbak az egyszeri előfordulású nevek, mint az ötvenes években. 1948–1955 között a választott 29 női névből mindössze 11 fordul elő egyszer, napjainkban viszont 122 névből 51. A férfiaknál ez az arány: az első vizsgált korszakban 23 névből 8, a második időintervallumban 64 névből 20 név fordul elő egyszer.

A nevek mellett szereplő számadatokat nézve feltűnik, hogy a lista elején szereplő nevek gyakorisága a második korszakra erősen megváltozott. Napjainkban csökkent a nevek gyakorisága, ellenben a használt nevek száma rendkívül megnőtt, változatosabb a névadás.

A névválasztást nagymértékben befolyásolja az, hogy egyes kultúrákban nyitott vagy zárt a névrendszer, tehát hogy a szülők egy adott névkészletből választhatnak, vagy kötetlen lehetőségük van a köznevek közül bármilyen alakítással, esetleg értelmetlen hangsorral is tulajdonnevet teremteni (Hajdú 2003: 153). Ukrajnában ma a keresztnévválasztás szabad, a névadók szabadon választhatnak nevet gyermeküknek, akár a divatnak megfelelően.

A kutatásból kiderült, hogy Nagydobronyban a névadás az első vizsgált korszakban, azaz 1948 és 1955 között, kötött volt, inkább a hagyomány és a szokás játszott szerepet a névadásban, mintsem a névdivat. A XX. század végére, a XXI. század elejére a névadási szokásokban nagymértékű változás állt be, a szülők minél különlegesebb neveket keresnek gyermekeiknek, olyan neveket, amelyet még senki nem visel környezetükben. Ilyen különlegesnek számító nevekkal találkoztam, mint: *Evariszt, Kevin, Teó, Valentin*; lányoknál: *Marisabell, Zorka, Szidónia, Stefánia, Szeréna, Vanessza*.

A keresztnévállományban elenyésző a szláv nevek aránya, csupán néhányat találtam a névanyagban, pl. *Vaszilina, Zorka, Nágyja, Vologya*. Egyik előző tanulmányomból kiderült, hogy Nagydobrony családneveinek 22 %-a más nyelvből származik. Legnagyobb számban e tájegység ukrán, orosz lakosságának családnevei kerültek át. Megfigyeltem, hogy az esetek többségében a szláv eredetű családnevek mellé (*Cserepanec, Ivanyina, Liszenkó, Pavlisinec, Medvigy*), ami a névviselő ukrán vagy orosz nemzetiségére utal, a szülők nem szláv keresztnévet választanak gyermeküknek, hanem magyar vagy más idegen hangzású nevet: *Norbert, Bianka, Györgyi, Regina, Szintia, Eleonóra, Orsolya, Marianna*. Ennek okait kereshetjük abban, hogy a szülők vegyes házasságban élnek, illetve ha mind a két szülő ukrán/orosz nemzetiségű, akkor a névadás okait kereshetjük a magyar kultúra tiszteletében és a nemzetiségek együttélésének baráti viszonyában, vagy abban, hogy a szülőkben él az az igény, hogy olyan nevet válasszanak gyermekeiknek, amellyel könnyebb érvényesülniük a világ más részein is.

A község lakossága megőrizte hagyományait, a szülőktől való névöröklésnek a mai napig fontos szerepe van. A fiúgyermek gyakran öröklí apja vagy nagyapja nevét, ez érvényes a női nevekre is. Az 1990-es évektől megszaporodott a kételemű keresztnévadás. Az első vizsgált időszakban már találkoztam a névanyagban kettős keresztnévadással, ekkor még a hagyományos névhez, hagyományos nevet választottak, pl. *Zoltán Sándor; Béla Ferenc; Zsuzsanna Edit, Gizella Erzsébet, Katalin Éva, Mária Jolán, Ilona Éva*. Az utóbbi időszakban divattá vált valamilyen divatos nevet illeszteni a hagyományoshoz *Krisztián Miklós, István Nándor; Béla Dominik, József Roland; Vanessza Erzsébet, Erzsébet Henrietta* vagy mind a két név újabban elterjedt divatos név: *Szidónia Tünde*. Sőt az is előfordult, hogy magyar névhez szláv nevet választottak, pl. *Viktória Nágyja* esetében, ennek indítéka lehet, hogy egyik szülő orosz vagy ukrán nemzetiségű.

Továbbá vizsgáltam a neveket abból a szempontból is, hogy van-e szláv/orosz, ukrán párja (fordítása), mivel a párosítatlan nevek támpontul szolgálhatnak a nemzeti érzület megnyilvánulásához, és a magyarságtudat kifejezésére adnak lehetőséget.

A trianoni döntés után az elcsatolt területeken élő magyarság nyelvhasználatában és névhasználatában gyökeres változások történtek. Az első közigazgatási váltáskor elkezdődik a család-, ill. keresztnévek szlávok alakban való feltüntetése. A Magyarországtól elcsatolt területeken az éppen aktuális hatalom a család- és a keresztnéveket is manipulálja, igyekszik azoknak magyar nyelvi jellegét eltüntetni. Gyakori eset volt, hogy a neveket lefordították, névmegfeleléseket állítottak össze, és így lett a *Borbála–Várvarát*, az *István – Sztjepán*, a *Sándor– Olekszándor*, *Dezső– Deződer*, *Béla– Adalbert*. A *Hajnalka–Szvetlána* megfelelésben a név jelentését fordították le ukránra. A *Bélát* többek között *Adalbertnek* is fordították, holott az *Adalbert* germán eredetű név, a *Béla* pedig régi magyar személynév, már a középkorban mesterségesen azonosították a két nevet, és az ukrán átírás többségében is ezt a megfelelést látjuk (Ladó–Bíró 2005: 24–37).

A keresztnévanyagomból a magyar nevek közül a fentebb említett viszonyban nincs ukrán párja a nevek közel 80 %-ának. Kétségtelenül ezek között a nevek között sok a kölcsönzés, valamint az olyan nevek, amelyek a magyar nyelvben is idegen hangzásúak. Az első vizsgált időszakban a férfi és a női nevek körében sokkal több a szláv/*orosz*, *ukrán* névpárral rendelkező nevek száma, mivel ebben az időben még jobban igyekeztek a nevek magyar nyelvi jellegét eltüntetni. A XX. század végére, a XXI. század elejére azonban az névpárral rendelkező nevek száma csökkent, ennek oka lehet az is, hogy ma már a keresztnéveket úgy anyakönyvezhetik, ahogy azt a szülők kívánják, akár a magyar hangzásnak megfelelően. Megfigyeltem, hogy a hagyományos neveknek, mint például az *István*, *Sándor*, a gazdakönyv nyilvántartásában nagyon gyakran még mindig az ukrán párja szerepel. Sok esetben írják még a *Sándort* *Олександр*-nak vagy *Александр*-nak.

Az ukrán átírásban elég gyakran előfordul, hogy egy adott névnek két vagy három változata is honos, pl. *Олександра*, *Александра*; *Елизавета*, *Єлизавета*, *Слизоваета*, *Алжбета*, *Ержебет*. A magyar nyelvben is annak ehhez hasonló példák, *Henriett* és *Henrietta* esetében, de ott a két nevet külön névként tartják számon.

A női nevek közül a legtöbb változata az *Erzsébetnek* van, ez azzal is magyarázható, hogy gyakoriság szempontjából, az 50-es években ez a név áll az első helyen. Az *Erzsébetnek* ötféle írásképével találkoztam: *Елизавета*, *Єлизавета*, *Слизоваета*, *Алжбета*, *Ержебет*. Hasonlóan alakultak az *Irén* változatai is. E névnek szintén ötféle írásképével találkoztam: *Ірина*, *Ірен*, *Ирина*, *Ірина*, *Ирена*.

A férfiak esetében a *Ferenc*, a *Sándor*, és az *András* átírásai a leggazdagabbak. A *Ferenc* nevet ötféleképpen jegyezték le: *Франтішек*, *Федір*, *Федор*, *Ференц* és *Франц*. A *Sándor* nevet négyféleképpen jegyezték le: *Олександр*, *Александр*, *Александер*, *Шандор*. Az *András* bejegyzett változatai: *Андрій*, *Андрей*, *Андраш* és *Ондраш*.

E névváltozatok hűen tükrözik a mindenkori rendszerváltásokat. Pl. az *Erzsébetet* a csehek alatt *Алжбета*-nak írták, oroszok alatt *Слизоваета*-nak. A *Ferenc* nevet csehek alatt *Франтішек*-nek, oroszok alatt *Федор*-nak, ukránul pedig *Федір*-nek írták (Balla 2008: 127).

A nevek átírásánál sok problémát figyelhetünk meg. A hivatalos ügyintézők nincsenek mindig tisztában a nyelvészek által kidolgozott hangátírási elvekkel. Gyakran „megszokásból” írják a személynéveket az adott alakban.

Összegzésként megállapítható, hogy az utóbbi tíz évben névadás terén nagy változás történt, látványosan gazdagodott a keresztnévanyag. A szülők nem mindig vannak tisztában azzal, hogy a névadás az identitás egyik fontos jegye, nem merülnek el különösebben a névadás indítékában. A XX. század végére előtérbe kerültek az idegen eredetű, a magyar névrendszerben szokatlan nevek, például *Amine, Cintia, Dzszenifer, Dorina, Vanessza, Richárd, Roland, Patrik* stb. Névválasztásnál a fő motivációs szempont az lett, hogy a szülők minél divatosabb, különlegesebb nevet adjanak gyermeküknek, olyan nevet, amelyet még senki nem visel környezetükben. Azonban megfigyelhető egy másik tendencia is, a szülők egy része a nemzeti identitás, a családi hagyomány őrzésére törekszik. Találtam példát, igaz kis számban, a feledésbe merült régi magyar nevekre is. A hagyományörzés a férfinevekre jellemzőbb, a szülők egy részének fontos az apa vagy valamelyik családtag hagyományos nevének továbbadása, örökítése.

A vegyes házasságban élő szülők gyermekeiknek többnyire nem szláv keresztnévet választanak, hanem magyar vagy más idegen hangzású nevet.

A vizsgált területen inkább a magyar és idegen névadással, mintsem szláv névdivattal és a tradíció még mindig jelentősnek mondható hatásával kell számolnunk, ami miatt feltételezhetünk bizonyos kapcsolatot a névadás és a szülők nemzetiségi hovatartozása között.

BALLA ANDREA

IRODALOM

1. Balla Andrea: *A magyar személynevek orosz/ukrán átírása Nagydobrony községben*. In: *Acta Beredsasiensis 2008/1*: 127–131.
2. Botlik József – Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 1993.
3. Hajdú Mihály: *Általános és magyar névtan*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
4. Kiss Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.
5. Móricz Kálmán: *Nagydobrony*. Mandátum Kiadó, Beregszász – Budapest, 1995.